

Daniel Piotrowski

Barbara Stoczewska:
*Litwa, Białoruś, Ukraina
w myśli politycznej
Leona Wasilewskiego*¹

Sprawą stosunków narodowościowych przełomu XIX i XX w. na terenach dawnej Rzeczypospolitej zajmowało się wielu naukowców i publicystów. Zagadnienie to zawsze budziło emocje, a powodem był wpływ problemów narodowościowych na kształtowanie wzajemnych relacji pomiędzy Polakami a Litwinami, Białorusinami i Ukraińcami w okresie zaborów oraz na koncepcje polityki wewnętrznej i zewnętrznej II Rzeczypospolitej. Jednym z wybitniejszych pisarzy politycznych zajmującym się tą problematyką był Leon Wasilewski (1870-1936): wieloletni działacz Polskiej Partii Socjalistycznej, bliski współpracownik Józefa Piłsudskiego w okresie walki o odzyskanie niepodległości, redaktor czasopism (m.in. „Przedświt”, „Robotnik”, „Niepodległość”), minister spraw zagranicznych w latach 1918-1919, pre-

zes Instytutu Badania Najnowszej Historii Polski oraz Instytutu Badania Spraw Narodowościowych.

Z dużym zainteresowaniem należy przyjąć monografię poświęconą jego osobie i analizie jego myśli politycznej autorstwa Barbary Stoczewskiej: *Litwa, Białoruś, Ukraina w myśli politycznej Leona Wasilewskiego*. Praca ta ukazała się staraniem Wydawnictwa Uniwersytetu Jagiellońskiego. Stanowi ona rezultat badań autorki nad problematyką polskiej myśli politycznej oraz roli, jaką spełnił L. Wasilewski w jej kształtowaniu.

Celem książki B. Stoczewskiej jest analiza oraz rekonstrukcja myśli politycznej L. Wasilewskiego ze szczególnym wyróżnieniem kwestii narodowych – litewskiej, białoruskiej i ukraińskiej na przełomie XIX i XX w. Dla pełniejszego przedstawienia tematu autorka

¹ B. S t o c z e w s k a: *Litwa, Białoruś, Ukraina w myśli politycznej Leona Wasilewskiego*. Kraków 1998.

poruszyła również zagadnienia związane z kształtowaniem się oraz ewolucją poszczególnych ruchów narodowych.

Trzeba podkreślić, że książka została oparta na bardzo szerokiej i starannie zebranej bazie źródłowej, którą stanowią książki i broszury (54) L. Wasilewskiego oraz liczne jego artykuły (159) zamieszczone w czasopismach polskich i zagranicznych. Autorka uzupełniła je wspomnieniami, pamiętnikami i publicystyką osób, które współpracowały z L. Wasilewskim, znały go, bądź zajmowały się problematyką narodowościową. B. Stoczewska dokonała również kwerendy archiwaliów, wymieniając w bibliografii zespoły akt z Archiwum Akt Nowych oraz Centralnego Państwowego Archiwum Ukrainy we Lwowie.² W książce – niestety – nie zostały wykorzystane materiały istotne z punktu widzenia tematu, a znajdujące się w AAN: archiwum Polskiej Partii Socjalistycznej, Ministerstwa Spraw Zagranicznych czy też Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Można tu również wymienić wspomnienia Stanisława Gیزی, jednego ze współpracowników L. Wasilewskiego w Instytucie Badania Najnowszej Historii Polski, znaj-

dujące się w zbiorach Biblioteki Narodowej³, które zawierają wiele informacji dotyczących kwestii walorów osobistych L. Wasilewskiego. Rekompensuje to w znacznym stopniu bardzo obszerna, chociaż – jak zaznaczyła autorka – wybrana literatura.

Książka składa się kolejno z przedmowy i czterech części, podzielonych na rozdziały i podrozdziały; pracę kończą: podsumowanie, bibliografia, streszczenia w języku angielskim, litewskim, białoruskim i ukraińskim oraz indeks nazwisk. Na uwagę zasługuje struktura pracy, która oparta została na kryterium chronologiczno-tematycznym.

Część pierwsza stanowi wprowadzenie do właściwych rozważań. Rozdział pierwszy, sądząc po tytule: „Leon Wasilewski – socjalista – piłsudczyk – człowiek”, ma stanowić zarys biografii. W rzeczywistości jest on głównie omówieniem działalności publicystycznej L. Wasilewskiego. Jego pracę polityczną autorka przedstawiła w części poświęconej omówieniu kwestii litewskiej. W rozdziale drugim B. Stoczewska podała krytyce analizę podstawowych pojęć z zakresu problematyki narodowościowej, dokonanej przez L. Wasilew-

² Por. Archiwum Akt Nowych: Centralny Komitet Narodowy 1915-1917; Polska Organizacja Narodowa 1914-1916; Akta Komitetu Narodowego Polskiego w Paryżu 1917-1920; Akta Leona Wasilewskiego oraz Centralne Państwowe Archiwum Historii Ukrainy we Lwowie: Listy Leona Wasilewskiego do Mychajły Drahomanowa; Listy Mychajły Drahomanowa do Leona Wasilewskiego.

³ Zob. S. G i z a: *We Lwowie i Warszawie (1931-1939)* [w maszynopisie]. Mikrofilm maszynopisu znajduje się w Bibliotece Narodowej w Warszawie.

skiego. Poruszono w nim kwestie narodu (terytorium, język oraz świadomość narodowa były według niego najważniejszymi czynnikami stanowiącymi naród); państwa, które było pojmowane jako czynnik narodotwórczy, a jednocześnie chroniący i umacniający byt narodowy; asymilacji narodowościowej, pojęcia spopularyzowanego przezeń na gruncie polskim oraz nacjonalizmu, który według L. Wasilewskiego pojawił się jako reakcja na procesy narodotwórcze innych społeczności.

Część druga poświęcona została Litwie. W części trzeciej omówiona została Białoruś. W części czwartej przeanalizowano kwestię Ukrainy. Każdą z nich podzielono chronologicznie na rozdziały poświęcone sytuacji przed pierwszą wojną światową, w latach wojny, a następnie opisujące te problemy w II Rzeczypospolitej. Każdy z podrozdziałów, będący analizą poglądów i twórczości L. Wasilewskiego, a dotyczący spraw narodowościowych w poszczególnych okresach, poprzedzony został podrozdziałem zawierającym ogólne omówienie sytuacji politycznej i ewolucji ruchów narodowych – litewskiego, białoruskiego i ukraińskiego. Autorka ukazała różnice w jego opiniach, a także ich ewolucję, której wyraźną cezurę stanowiła I wojna światowa.

L. Wasilewski najwięcej uwagi poświęcił litewskiemu ruchowi narodo-

wemu, wykazując początkowo dla niego wielkie uznanie. W czasie wojny jego poglądy były już wyraźnie uwarunkowane względami politycznymi popieranego przez siebie obozu niepodległościowego. Różnice widoczne są również odnośnie przedwojennych dążeń białoruskiego ruchu narodowego do utworzenia własnego państwa, które L. Wasilewski kwestionował, uzasadniając to brakiem dojrzałości politycznej. Po wojnie uważał już kwestię białoruską za kluczową, zdeterminowaną (m.in.) liczebnością tej ludności. Analiza wypowiedzi w sprawie ukraińskiego ruchu narodowego pozwala na uznanie go za znawcę tej problematyki. Wysoki poziom świadomości narodowej przyznawał tylko Ukraińcom galicyjskim, wobec których stosował koncepcję utworzenia państwa ukraińskiego, sfederowanego z Polską i oddzielającego ją od Rosji.

Książka napisana jest przejrzystie i dostępnie także dla tzw. przeciętnego czytelnika. Temat podjęty przez autorkę jest bardzo ważny, zwłaszcza w kontekście ciągle istniejących i wybuchających na nowo, konfliktów etnicznych. B. Stoczewska przedstawiła bardzo wartościowe i pionierskie opracowanie, które jednak z powodu ograniczeń tematycznych nie mogło w pełni wyczerpać wartości myśli politycznej L. Wasilewskiego.